

PRIROČNIK ZA IZVEDBO KMETIJSKIH USPOSABLJANJ NA PODROČJU VARSTVA NARAVE IN OKOLJA

UVOD

Varstvo narave in okolja od kmetov zahteva nova in kompleksna znanja, ki presegajo znanja, potrebna zgolj za pridelavo hrane, zato je pomembno, da se kmetom in drugim akterjem olajša dostop do potrebnih informacij in znanja na tem področju. Za izvajanje takšne večplastne naloge je na voljo širok nabor metod in orodij prenosa znanja, ki se razlikujejo glede na doseg znotraj ciljne skupine, zahtevnost organizacije in stroške izvajanja.

Na pomenu pridobivajo predvsem participativne metode, ki spodbujajo skupinsko in medsebojno učenje kmetov ter aktivno izmenjavo med kmeti in strokovnjaki. Ključne prednosti teh metod so skupinsko učenje in razvoj, povezanost akterjev in opolnomočenje kmetij za reševanje tehnoloških, okoljskih in drugih izzivov, ki jih prednje postavljajo sodobna družbena pričakovanja do kmetijstva.

Uspešna izvedba usposabljanj zahteva dobro načrtovanje, organizacijo večjega števila deležnikov, primerno moderiranje razprave in temeljito oceno učinkov. Namen tega priročnika je pomagati pri reševanju teh izzivov. V prvem delu priročnika podajamo kratek pregled pristopov in metod prenosa znanja, ki jih ponazorimo s primeri dobrih praks iz tujine. V drugem delu pa podajamo priporočila, kako pristopiti k pripravi, organizaciji, izvedbi in vrednotenju usposabljanj za kmete na področju varovanja narave in okolja. Priporočila smo podkrepili tudi z izkušnjami, ki smo jih pridobili pri izvedbi delavnic o ravnanju z živinskimi gnojili na govedorejskih kmetijah, ki so potekale v jeseni 2022. Namenjene so bile spodbujanju kmetijskih praks za zmanjšanje izgub dušika v okolje in s tem tudi izpustov toplogrednih plinov iz kmetijske dejavnosti, ki prispevajo k nastanku podnebnih sprememb.

VSEBINA PRIROČNIKA

1 pristopi in metode usposabljanj	4
1.1 pristopi	5
1.2 metode	6
Predavanja, tečaji in delavnice	6
Demonstracijski dogodki	7
Študijski krožki	8
Osebno svetovanje	9
Tiskovine in digitalna orodja	10
2 Načrtovanje in izvedba usposabljanj	11
2.1 Cilji in ciljna skupina	11
2.2 Organizacija	13
2.3 Program in izvedba	16
2.4 Vrednotenje in nadaljevanje aktivnosti	18

1 PRISTOPI IN METODE USPOSABLJANJ

Na področju usposabljanj za kmete **ne obstaja en najustreznejši in najprimernejši pristop ali metoda**, ki bi zadovoljila vse potrebe prenosa znanja, saj so potrebe in cilji lahko zelo raznoliki. Posamezni pristopi in metode so del širšega spektra svetovalne podpore kmetom, katerih izbira naj poteka glede na cilje prenosa znanja.

Pri svetovanju glede kmetijsko-okoljskih praks in ukrepov lahko opredelimo **pet stopenj, ki zahtevajo izbiro različnih pristopov metod prenosa znanja**:

1. ozaveščanje kmetov o koristih kmetijsko-okoljskih praks in izvajanju ustreznih tehnologij;
2. pomoč posameznim kmetijam pri vključevanju kmetijsko-okoljskih praks v njihovo dejavnost in proizvodni načrt kmetije;
3. informiranje kmetov o zahtevah ukrepov kmetijsko-okoljske politike;
4. podpora kmetom pri vpisu v kmetijsko-okoljsko-podnebne ukrepe in druge podporne ukrepe kmetijsko-okoljske politike;;
5. zagotavljanje tehnične podpore pri izvajanju ukrepov in pomoč pri ocenjevanju okoljskih rezultatov (indikatorjev) v rezultatskih shemah.

Svetovalna podpora za prvo in tretjo stopnjo je lahko generična in se izvaja preko pristopov in metod, ki od kmetov ne zahtevajo aktivnega sodelovanja (tj. množični pristop). Skupinski in individualni pristopi, ki vključujejo aktivno sodelovanje med svetovalci, kmeti in drugimi strokovnjaki, pa so pomembni in najbolj učinkoviti v kasnejših fazah, ko morajo kmetje sprejemati podrobne odločitve o upravljanju svoje kmetije in izvajanju posameznih praks in ukrepov.

Metode ilustrirajo načine interakcij med akterji v procesu prenosa znanja (npr. med svetovalcem in kmeti) in so sestavni del širšega **pristopa** oziroma strategije.

Primer

Projekt EU LIFE za ptice kmetijske krajine (Združeno Kraljestvo)

Cilj: dvig ozaveščenosti in spremembe vedenja kmetov v prid ohranjanja in varovanja ptic kmetijske krajine

Pristop: ciljno individualno svetovanje 2.183 kmetijam + podporne aktivnosti

Metode:

- usposobljeni prostovoljci so v 3 do 4 obiskih kmetije identificirali prisotne vrste ptic, kmet je prejel podroben zemljevid z označenimi lokacijami opaženih ptic
- kmetijski svetovalci izvedli dodatno individualno svetovanje
- organizacija 92 delavnic za kmete
- vzpostavitev mreže demonstracijskih kmetij
- podelitev nagrade za naravi prijazno kmetovanje
- tiskovine in spletna gradiva

Rezultat: do konca projekta v kmetijsko-okoljske ukrepe vpisanih 50 % projektnega območja

1.1 Pristopi prenosa znanja

V teoriji in praksi so se izoblikovali predvsem trije pristopi k prenosu znanja, ki se razlikujejo glede na število vključenih udeležencev in način organizacije:

- **Množični pristopi** omogočajo najširši doseg glede na vložena sredstva, vendar vključujejo predvsem metode, ki uporabljajo linearen model prenos znanja (»od zgoraj navzdol«), zato so možnosti za interakcijo med deležniki omejene.
- **Skupinski pristopi** vključujejo manjše skupine udeležencev in temeljijo na participativnem in skupinskem učenju. S spodbujanjem razprave med različnimi deležniki se omogoča ustvarjanje novega znanja in bolj ciljno prilagoditev njegovega prenosa glede na lokalno okolje in potrebe.
- **Individualen pristop** je najbolj ciljen in poglobljen, saj omogoča obravnavo in prenos kompleksnih ukrepov in okoljskih ciljev v upravljanje posameznih kmetij.

	 Množični (več kot 25 udeležencev)	 Skupinski (do 25 udeležencev)	 Individualni (posamezna kmetija)
Prednosti	• Širok doseg ciljnih prejemnikov • Majhen finančen vložek na prejemnika vsebine	• Skupinsko učenje • Opolnomočenje kmetov • Krepitev socialnega kapitala • Vključevanje lokalnega znanja in izkušenj • Medsebojna primerjava kmetij in njihovih praks	• Celovita in podrobna obravnava posamezne kmetije • Kmetiji prilagojeni predlogi in ukrepi
Izzivi in šibkosti	• Malo možnosti za aktivno participacijo udeležencev • Manjše upoštevanje znanja in izkušenj kmetov	• Sorazmerno velik organizacijski in finančni vložek • Zahteva dodatno usposobljenost svetovalcev (moderatorjev)	• Velik finančni, kadroviski in časovni vložek • Dobra usposobljenosti svetovalcev na vsebinskem področju
Uporaba	• Ozaveščanje in informiranje • Prenos enostavnih in osnovnih znanj	• Izmenjava in iskanje lokalnih, skupinskih in kompleksnejših okoljskih znanj in rešitev	• »Zrelejša« faza izvedbe okoljskih praks • Podpora pri izvedbi rezultatskih in zahtevnejših kmetijsko-okoljskih ukrepov
Metode	• Predavanja, tečaji • Tiskovine	• Študijski krožki • Participativne demonstracijske aktivnosti	• Osebno svetovanje

1.2 Metode prenosa znanja

Predavanja, tečaji in delavnice

Predavanja so strukturirani in formalni učni dogodki, ki jih vodi svetovalec oziroma strokovnjak obravnave tematike. Predavanja so običajno enkratni dogodki, ki potekajo v zaprtih prostorih ali preko spleta (t.i. **webinarji**). V primeru, da gre za zaporedje večjega števila predavanj, ki se izvajajo za iste udeležence, govorimo o **tečajih**.

Ker so kmetje na predavanjih praviloma pasivni udeleženci, je s strani predavateljev potreben večji vložek v motiviranje in animiranje udeležencev. To je mogoče doseči z vključevanjem predstavitev dobrih praks, ki se lahko prikažejo s pomočjo multimedijskih vsebin, in kratkih kvizov in nalog, s katerimi se aktivira poslušalce in ustvari večjo dinamiko. Prav tako je dobrodošlo, da se daljša predavanja razdelijo na krajše učne enote (na primer po 45 minut).

Na predavanjih in tečajih je ključno spodbujati aktivno sodelovanje kmetov skozi interaktivne razprave. V primeru, ko je razprava osrednji del dogodka govorimo o **delavnicah**. Na delavnicah kmetje dobijo priložnost za izmenjavo znanja, pridobivanje novega vpogleda v tehnologije in prakse, reševanje specifičnih izzivov, hkrati pa tudi za širjenje svoje mreže stikov.

Na področju varstva narave in okolja v kmetijstvu se te metode pogosto uporabljajo, saj omogočajo naslavljanje širokega kroga kmetov. Primerna so predvsem za **informiranje o spremembah zakonodaje in kmetijske politike, tehnoloških novostih, rezultatih projektov in dviganje ozaveščenosti o okoljskih in drugih vprašanjih**.

Primer

Spletna predavanja o trajnostnem kmetijstvu (Teagasc, Irska)

Irska svetovalna in raziskovalna institucija Teagasc redno organizira serije spletnih predavanj (t.i. webinarje), ki pokrivajo različne kmetijske tematike. Med drugim od aprila 2020 **tedensko organizirajo spletna predavanja o trajnostnem kmetijstvu** (Sustainable Agriculture Webinars), ki so namenjena izobraževanju kmetov o varstvu narave in okolja in blaženju podnebnih sprememb.

Predavatelji so običajno svetovalci, strokovnjaki in raziskovalci z obravnavanega področja, ki imajo samostojna ali skupna predavanja. Včasih pa organizirajo tudi medsebojno razpravo v obliki okrogle mize. Na koncu vsakega webinarja lahko poslušalci sodelujejo v razpravi, ki jo moderira svetovalec. Vsa predavanja je možno naknadno spremljati preko YouTube ali v obliki **podcastov**, t.j. digitalne avdio vsebine, ki jo lahko kmetje spremljajo tudi brez internetne povezave na mobilnih napravah (Teagasc 2022).

Demonstracijski dogodki

Demonstracijski dogodki kmetom omogočajo **opazovanje** praktičnega prikaza okoljskih in tehnoloških praks, ki jih lahko kasneje uporabijo na lastni kmetiji.

Prenos znanja z demonstracijskimi dogodki se izvaja že vrsto let, vendar v zadnjem času vse večji pomen dobivajo **demonstracije, ki temeljijo na skupinskem pristopu k prenosa znanja**. Takšne demonstracije z aktivnim vključevanjem več akterjev v učni proces podpirajo izkustveno in participativno učenje, prenos znanja pa je tako lažje prilagoditi potrebam kmetov in posebnostim posameznega območja. V takšnih aktivnostih naj bi sodelovalo do 25 kmetov, saj ti tako lažje sodelujejo v razpravi, navežejo neposreden stik z demonstratorjem in se temeljito seznani s predstavljenimi praksami. V primeru večjih dogodkov je zato udeležence smiselno razdeliti v manjše skupine.

Demonstracijski dogodki so lahko namenjeni ozaveščanju kmetov o pomenu varovanja okolja in narave, oblikovanju novega znanja in iskanja rešitev (poskusi in raziskave), usposabljanju in uvajanju okolju prijaznih praks in kmetijsko-okoljskih ukrepov ter mreženju in krepitevi socialnih vezi med kmeti in ostalimi akterji. Na splošno so demonstracije bolj učinkovite, če so **osredotočene na eno prakso ali temo**, medtem kot je za predstavitev več kompleksnih praks bolje organizirati več zaporednih dogodkov.

Primer

Dan ekoloških govedorejcev, Švica

Švicarsko združenje ekoloških kmetov BioSuisse in raziskovalni inštitut za ekološko kmetijstvo FiBL sta skupaj s kmetijskim svetovalnim centrom v Luzernu leta 2018 organizirala dan ekološke govedoreje na govedorejski kmetiji.

Glavni cilj je bil prenos in izmenjava znanja med kmeti, zato je bil dogodek organiziran v 14 tematskih sklopih, ki so jih vodili kmetje in kmetijski svetovalci, ki so bili pred tem deležni kratkega usposabljanja za vodenje skupin. Večina sklopov je vključevala tudi praktični prikaz obravnavane teme.

Dogodka se je udeležilo okoli 500 ekoloških kmetov, ki so si lahko sestavili **individualni program ogledov** glede na svoje interese. Na posamezni predstavitvi je tako hkrati sodelovalo od 20 do 40 kmetov, kar je omogočalo **aktivno razpravo in deljenje izkušenj** med kmeti in ostalimi udeleženci. Tekom dneva so imeli kmetje čas tudi za neformalno druženje ob malici.

Poleg klasičnih demonstracij, ki potekajo v živo, se lahko pripravi tudi **virtualne demonstracije**, ki preko izobraževalnega videa kmetom omogočajo ogled inovacije ali dobre prakse brez fizične udeležbe na kmetiji. Virtualne demonstracije so uporabne predvsem za prikaz stanja v določenem letnem času ali na težje dostopnih mestih. Nadgradnja video vsebin so 3D virtualne kmetije, ki preko VR (virtual reality) tehnologije simulirajo kmetijo ali kmetijsko prakso tako, da si jo je moč ogledati iz 360° perspektive.

Študijski krožki

Študijski krožki, ki jih včasih v literaturi imenujejo tudi **panožni krožki, delovne ali interesne skupine**, temeljijo na načelih participativnega modela prenosa znanja. Manjša skupina kmetov se v okviru študijskega krožka **redno in dlje časa srečuje** na kmetijah vključenih članov, preko spleta ali v prostorih svetovalne službe. Kmetje v krožku med seboj delijo svoje izkušnje, primerjajo uspešnost upravljanja svojih kmetij in išče skupne rešitve za izzive, ki jih prepoznajo.

Za uspešno delovanje študijskega krožka je pomembna:

- **Dobra organiziranost skupine:** Optimalno število članov je od 15 do 20 kmetov, poleg tega pa je dobrodošlo, da so vključeni tudi drugi relevantni akterji.
- **Kakovosten moderator:** načrtuje izbor vsebin in aktivnosti krožka, pri čemer je zaželeno, da pri tem sodelujejo tudi kmetje. Nekateri krožki imajo v ta namen predsednika skupine oziroma upravni odbor. Pomembno je, da moderator ni izbran zgolj na podlagi vsebinske usposobljenosti, ampak tudi glede na osebnostne lastnosti, saj vodenje takšne skupine zahteva precej socialnih in komunikacijskih veščin.
- **Vzpostavitev zaupanja med člani skupine:** moč doseči skozi daljše obdobje srečevanja skupine, pri čemer je pomembno, da se članstvo v krožku ne spreminja

- **Relevantna vsebina in aktivnosti krožka:** dobrodošlo je, da morajo kmetje vsaj del površin na svoji kmetiji upravljati v skladu s praksami, ki jih obravnavajo v okviru krožka.
- Dopolnjevanje vodene razprave z drugimi metodami prenosa znanja, predvsem različnimi oblikami demonstracij na terenu.

Primer

Študijski krožki (Teagasc, Irska)

Študijski krožki so že dolgo uveljavljena metoda prenosa znanja na Irskem. Programe od leta 1982 koordinira Teagasc. V okviru programa študijskih krožkov je leta 2014 delovalo več kot 800 skupin na različnih kmetijskih področjih, med drugim tudi na področju varstva narave in okolja.

V Teagascu študijski krožki trajajo 3 leta. Skupina kmetov, ki v povprečju vključuje 20 članov, ima pet skupinskih srečanj, ki potekajo na kmetijah članov. Skupino običajno moderira svetovalec, ki je uslužbenec Teagasc ali pa je zasebni kmetijski svetovalec, ki je bil deležen certificiranega usposabljanja. Enkrat ali dvakrat letno na srečanje študijskega krožka povabijo strokovnjake z ekspertizo iz obravnavane tematike. Prav tako imajo sodelujoči kmetje možnost, da se udeležijo ekskurzij, ki jih organizira svetovalna služba. Vsi kmetje morajo v prvem letu sodelovanja skupaj z moderatorjem pripraviti načrt za razvoj svoje kmetije, ki ga tekom naslednjih let dopolnjujejo in izpopolnjujejo. Kmetje za sodelovanje v študijskem krožku prejmejo 750 € letno, pri čemer morajo biti člani Teagasc, kjer je letna članarina od 300 € do 400 €.

Osebno svetovanje

Osebno svetovanje temelji na individualni obravnavi in odgovarjanju na konkretne potrebe in vprašanja kmetov. Svetovanje se lahko nanaša na izvajanje določenih kmetijsko-okoljskih ukrepov ali na celostno obravnavo kmetije z okoljskega vidika, pri čemer je pomemben poudarek na **iskanju tehnoloških in ekonomskih možnosti za doseganje trajnostnega upravljanja kmetije**. Na ta način je mogoče poiskati ekonomske in tržne rešitve, ki so skladne s cilji varovanja narave in okolja, in zmanjšati tveganja za napake pri izvajanju kmetijsko-okoljskih ukrepov.

Idealen potek celostne obravnave kmetije iz vidika varstva narave in okolja je okvirno sestavljen iz treh faz:

- Prva je namenjena pripravi na svetovanje in vključuje vzpostavitev kontakta in prvo razpravo z gospodarjem kmetije ter vzpostavitev stika z drugimi relevantnimi strokovnjaki, upravljavci naravovarstvenih območij in območnimi izpostavami pristojnih institucij, ki lahko pripomorejo k pripravi okoljskega ali naravovarstvenega načrta kmetije.
- Sledi faza načrtovanja, kjer svetovalec in kmet naredita celovit pregled kmetije in na podlagi tega zastavita cilje, ukrepe in načrt upravljanja.
- Zadnja faza je namenjena izvajanju prej zastavljenih načrtov, ko svetovalec kmetu nudi podporo pri izvajanju ukrepov in spremljanju uspešnosti, lahko pa mu tudi predlaga vključitev v različne nadaljevalne svetovalne programe.

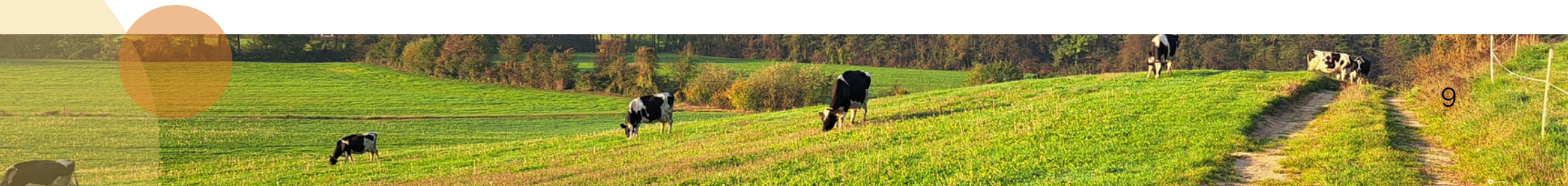
Primer

»Dan za naravo« (Nemčija)

V okviru projekta »Fokus Natur Tag« so v treh zveznih državah razvili in preizkusili nov svetovalni pristop na področju varstva narave in okolja. Gre za prostovoljno možnost individualnega svetovanja, kjer kmetijski svetovalec, specializiran za varstvo narave, skupaj s kmetom **v okviru enodnevnega obiska na kmetiji oblikuje akcijski načrt kmetije na področju varstva narave**.

V pripravljalni fazi svetovalec in gospodar kmetije preko telefona pregledata naravovarstveno stanje kmetije, ki vključuje na primer ali se nahaja kmetija v zavarovanem območju, prisotnost posebnih vrst in habitatov in podobno. Sledi triurni obisk kmetije, kjer pregledata površine kmetije in določita možne lokacije za izvajanje naravovarstvenih ukrepov. Izbrane lokacije svetovalec tudi fotografira in na podlagi tega pripravi plakat.

Takojšnja predstavitev rezultatov svetovanja na privlačen, vizualen in strukturiran način, ki jo spremlja intenziven dialog med kmetom in svetovalcem, omogoča, da si kmet lažje predstavlja in se poistoveti s predlaganimi ukrepi. Poleg tega vsak kmet prejme tudi informativno gradivo s priporočili. Inovativnost tega projekta je tudi v gradivih, kot so telefonski vprašalniki za pripravo na obisk kmetije in slikovne table z informacijami o različnih naravovarstvenih vprašanjih, ki so svetovalcu v pomoč v vseh fazah svetovanja (Jedelhauser et al. 2017).

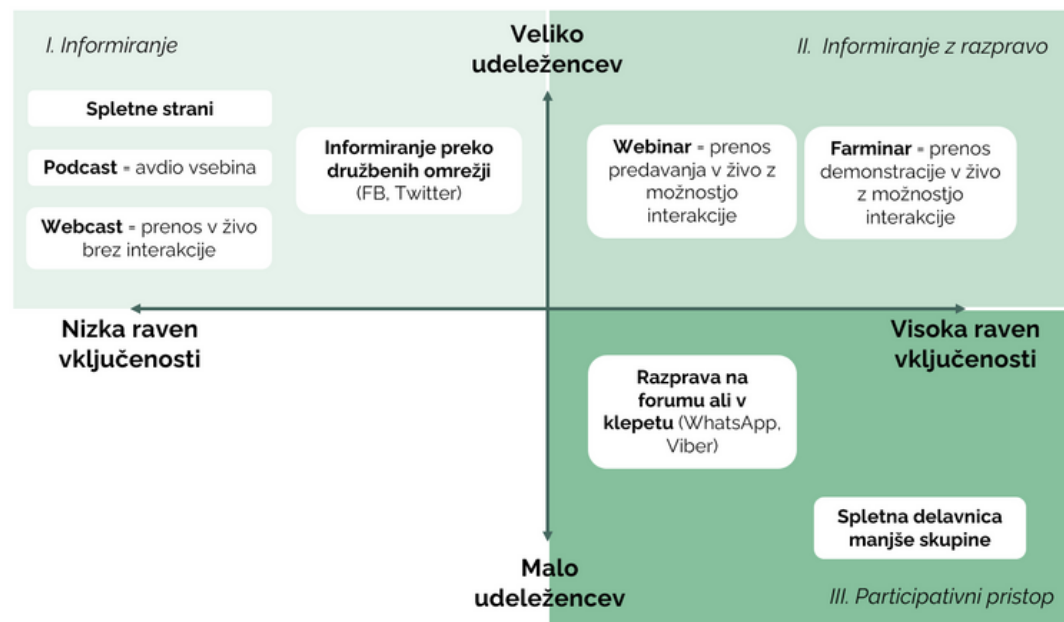

Tiskovine in digitalna orodja

Klasično orodje informiranja in prenosa znanja so različna **tiskana gradiva** (npr. letaki, brošure, plakati, bilteni, revije, priročniki in knjige), ki se lahko uporabljajo kot samostojni informacijski kanali ali v povezavi z drugimi metodami prenosa znanja. Tiskovine morajo biti pripravljene tako, da je vsebina in oblikovna podoba dobro prilagojena potrebam in značilnostim ciljne skupine in da vključuje jasno sporočilo in poziv k dejanju. Dobra praksa je tudi, da ima publikacija podatke o tem, kje lahko bralci nadaljujejo s samostojnim zbiranjem informacij.

Z digitalizacijo komuniciranja pri prenosu znanja v kmetijstvu vse pomembnejšo vlogo igrajo tudi **digitalna orodja**, ki pogosto predstavljajo stroškovno učinkovit način ustvarjanja in širjenja informacij. Na voljo je širok nabor digitalnih orodij in metod prenosa znanja, ki se razlikujejo glede na število in aktivnost vključevanja udeležencev.

Primer

Farm Wildlife (Združeno kraljestvo)

Spletna stran Farm Wildlife je projekt istoimenskega partnerstva britanskih naravovarstvenih organizacij, ki je bila ustvarjena z namenom, da lahko kmetje in drugi upravljavci kmetijskih zemljišč na enem mestu najdejo nasvete in dobre prakse ohranjanja narave. Spletna stran je nastala v okviru EU LIFE+ projekta Farmland birds project, v katerem so predstavniki kmetijskih in naravovarstvenih organizacij oblikovali smernice za naravi prijazno kmetovanje, ki so prilagojene potrebam kmetij. Poleg kmetom prilagojene vsebine je ključna prednost spletišča enostavna in pregledna struktura, ki omogoča hiter dostop do zelenih informacij.

2 NAČRTOVANJE IN IZVEDBA USPOSABLJANJ

2.1 Cilji in ciljna skupina

Postavitev ciljev usposabljanja

Za uspešno in učinkovito izvedbo usposabljanj je potreben sistematičen pristop, ki **se začne z opredelitvijo jasnih, natančnih in merljivih ciljev izobraževanja.**

Usposabljanja lahko naslavlja večje število različnih ciljev:

Ozaveščanje in informiranje: povečanje ozaveščenosti kmetov o aktualnih in novih temah, kot so varovanje narave in okolja, blaženje podnebnih sprememb ali digitalizacija kmetijstva.

Usposabljanje in uvajanje kmetijskih praks: opremiti udeležence s tehnološkimi in ekonomskimi informacijah o novih in inovativnih praksah.

Oblikovanje novega znanja in iskanja rešitev: z aktivnim spodbujanjem sodelovanja udeležencev skozi razpravo in druge oblike izmenjevanja mnenj in izkušenj lahko predstavljajo okolje, kjer se zbirajo in nastajajo različna nova znanja. Hkrati tovrstna usposabljanja omogočajo iskanje rešitev in novih priložnosti, ki jih je možno uporabiti neposredno na kmetijah udeležencev.

Mreženje in krepitev socialnih vezi: usposabljanja so stičišče ljudi s podobnimi interesi z lokalnega območja, kar predstavlja dobro priložnost za njihovo mreženje in krepitev socialnih vezi.

Kdo? Kaj? Zakaj? Kako?
so ključna vprašanja pri postavljanju ciljev

Izbira ciljne skupine

Ciljno skupino določimo na podlagi zastavljenih ciljev. Če želimo kmete informirati na primer o novostih kmetijske politike ali zakonodaje, ki se tičejo vseh kmetijskih sektorjev, temu primerno povabimo raznoliko skupino. V primeru usposabljanja o specifičnih znanjih in praksah, ki se tičejo določenega sektorja ali je primerno za kmetije z določeno usmeritvijo, kot so ekološke kmetije, pa ciljamo na ožjo skupino kmetov.

Za izvedbo usposabljanj je praviloma bolje, da izberemo **med seboj podobno skupino kmetov**, saj bodo tako lažje sodelovali tekom usposabljanj in v razpravi. V tem primeru bo lažja in bolj ciljno usmerjena tudi priprava vsebine.

Priporočljivo je, da izbira ciljne skupine temelji na **predhodni analizi značilnosti ciljnih kmetijskih gospodarstev**. Pri tem lahko upoštevamo usmerjenost kmetij, kot so sektor, način pridelave (ekološko, konvencionalno, integrirano), velikost, značilnost in struktura zemljišč ter lastnosti kmetov (npr. starost, izkušnost, spol in izobrazba).

Priprava vsebine

Skladno s cilji in lastnostmi ciljne skupine se določi vsebina usposabljanj. Ta izbira je zelo pomembna, saj so kmetje bolj motivirani za udeležbo in kasnejšo uporabo predstavljenih znanj, če so njihove potrebe na usposabljanjih neposredno obravnavane in naslovljene. Pomembno je, da je vsebina zanimiva in relevantna, zato je priporočljivo, da se o njej predhodno pogovorimo s predstavniki kmetov, kmetijskimi svetovalci ali drugimi akterji, ki dobro poznajo potrebe ciljne skupine.

Primer

Cilji delavnic 'Ravnanje z živinskimi gnojili':

1. Vsaj 250 govedorejskih kmetij v Sloveniji **seznaniti z najnovejšimi praksami** za izboljšanje ravnanja z živinskimi gnojili, ki prispevajo k zmanjšanju izgub dušika v okolje.
2. **Izboljšati znanja** o porabi in izkoristku dušika v govedoreji ter učinkih različnih pristopov k skladiščenju in gnojenju na izgube dušika.
3. **Ozavestiti** o negativnih vplivih nepravilnega ravnanja z živinskimi gnojili na podnebje in okolje.
4. Govedorejce preko medsebojne razprave **spodbuditi k izmenjavi izkušenj** in tako povečati in pospešiti sprejemanje predstavljenih kmetijskih praks na kmetijah.

Ključni cilj delavnic je bil informirati in usposobiti kmete o kmetijskih praksah za izboljšanje ravnanja z živinskimi gnojili. Tekom delavnic smo želeli tudi povečati ozaveščenost kmetov o problematiki podnebnih sprememb in izpustov toplogrednih plinov iz kmetijske dejavnosti.

Najpomembnejši vir toplogrednih plinov v sektorju kmetijstva v Sloveniji predstavlja govedoreja, zato smo za ciljno skupino izbrali govedorejske kmetije, ki redijo 10 ali več GVŽ in kmetujejo na Štajerskem in v osrednji Sloveniji. Na podlagi predhodne analize smo izvedeli, da je razširjenost priporočenih praks med ciljno skupino kmetij še razmeroma majhna, vendar določeni uspešni primeri že obstajajo. Na podlagi tega smo se odločili za uporabo participativnih delavnic, ki skozi vodeno razpravo spodbujajo izmenjavo izkušenj med kmetijami.

Na ta način smo želeli nasloviti nekatere ključne ovire, ki preprečujejo hitrejšo prevzemanje priporočenih praks na kmetijah – predvsem pomanjkanje znanja, izkušenj in socialne sprejemljivosti teh praks.

Širša vsebina delavnic je bila izbrana v skladu z vsebino projekta, v okviru katerega so bile delavnice organizirane. Relevantno vsebino in ciljno skupino kmetij smo nato določili po pogovoru z lokalnimi kmetijskimi svetovalci, končno vsebino pa je začrtal predavatelj in moderator delavnice, ki je bil strokovnjak na področju ravnanja z živinskimi gnojili in je imel bogate izkušnje z delom in usposabljanji za kmete. Ta proces je pomembno prispeval k temu, da je bila vsebina predstavljena na poljuden, aktualen in kmetom prijazen način.

2.2 Organizacija

Organizacijska ekipa

Dobra organizacijska ekipa in sodelovanje znotraj nje je ključno za uspešno izvedbo usposabljanj. Poleg **glavnega koordinatorja**, je pomembno, da v ekipo vključimo tudi **lokalnega organizatorja**.

Lokalni kmetijski svetovalci lahko veliko doprinesejo k uspešni organizaciji in izvedbi usposabljanj. Zaradi pogostih stikov s kmeti dobro poznajo ciljno skupino in njihove potrebe, zato je pomembno, da se jih vključi že v fazi priprave vsebine. Njihova vloga je ključna tudi pri organizaciji usposabljanj, saj dobro poznajo uveljavljene komunikacijske kanale, ki jih uporabljajo kmetje, zaradi poznavanja lokalnega območja pa je priporočljivo, da prevzamejo tudi izbor lokacije in pripravo prostora.

Če na usposabljanju obravnavamo novo temo in inovativne kmetijske prakse, je dobrodošlo, da v prvem delu organiziramo krajše predavanje. V takšnem primeru v organizacijsko ekipo vključimo tudi **predavatelja**, ki je strokovnjak za obravnavano temo. Pogosto je predavatelj lahko tudi moderator razprave.

Moderator razprave mora ustvariti pogoje za učinkovito podajanje znanja in izkušenj med udeleženci, zato je izbor te osebe ključnega pomena. Izbor naj ne temelji zgolj na strokovni in vsebinski usposobljenosti, temveč mora moderator posedovati tudi ustrezne didaktične in komunikacijske veščine.

Med organizacijo usposabljanja upoštevamo naslednje elemente:

- Lastnosti ciljne skupine
- Cilje usposabljanja
- Časovni in finančni okvir
- Zastavljen učni pristop, metode in orodja

K sodelovanju lahko povabimo tudi druge **strokovnjake različnih profilov**, ki lahko v razpravo prinesejo drugačen in svež pogled. Če organiziramo usposabljanje o kmetijskih praksah, ki prispevajo k varovanju narave in okolja, je na primer priporočljivo, da poleg kmetijskega strokovnjaka povabimo tudi strokovnjaka s teh področij.

Primer

Vlogo koordinatorja je v primeru delavnic o ravnanju z živinskimi gnojili prevzel nacionalni vodja projekta, v okviru katerega so potekale delavnice. Koordinator je vodil komunikacijo s predavateljem in moderatorjem, ki je bil strokovnjak z obravnavanega področja.

Skupaj s kmetijskimi svetovalci na območjih, kjer so potekale delavnice, smo določili vsebino, lokacije in termine delavnic. Vodje svetovalne službe so nato preko lokalnih kmetijskih svetovalcev vzpostavili komunikacijo s kmeti. Kmetijski svetovalci so tako sodelovali pri določitvi vsebine, vabljenju kmetov ter zagotovitvi prostora in opreme za izvedbo delavnice.

Čas in lokacija izvedbe

Pri izbiri termina usposabljanja moramo upoštevati, kdaj ima naša ciljna skupina na voljo največ časa. Za kmete načeloma velja, da so to **zimski meseci** (november–februar), ko je na kmetijah nekoliko manj dela. Tekom dneva je za živinorejce po navadi najbolj optimalen čas **dopoldne med 10.00 in 12.00 ali popoldne med 14.00 in 16.00**. Kmetje imajo namreč zjutraj in zvečer delo v hlevu. Ljudjem, ki poleg domače kmetije hodijo v službo, ponavadi bolj ustrezajo popoldanski termini ali med vikendom. Če organiziramo več usposabljanj, je zato smiselno ponuditi nekaj dopoldanskih in nekaj popoldanskih terminov.

Usposabljanja naj potekajo **čim bližje kmetijam izbrane ciljne skupine** (do približno 30 min vožnje). Na lokaciji mora biti zagotovljeno parkirišče in dostop za gibalno ovirane in starejše osebe. Zaželeno je, da postavimo označevalne table. Prostor naj bo dovolj velik, osvetljen in opremljen, kar vključuje mize in stole, projektor in računalnik za moderatorja.

Primer

Delavnice so potekle na 16 različnih lokacijah, običajno v prostorih kmetijske svetovalne službe, občine, gasilskih društev ali kulturnih ustanov. Z razpršenostjo lokacij po območjih, kjer so potekale delavnice, smo omogočili enostavno dostopnost vsem povabljenim kmetom. Delavnice so se začele ob 10.00, 13.00 ali 15.30. Izkazalo se je, da so bile najbolj obiskane delavnice ob 10.00, najmanj pa ob 13.00, kar morda lahko pripišemo času kosila. Ob 15:30 so bile delavnice sicer dobro obiskane, vendar je nekaj kmetov pripomnilo, da bi bilo bolje delavnice začeti nekoliko bolj zgodaj, saj imajo v večernih urah delo v hlevu.

VABILO NA DELAVNICO

NASLOV DELAVNICE, KI PODAJA KLJUČNO SPOROČILO

"tema
dogodka" ali
"ključno
sporočilo"

Spoštovani,

vabimo vas na delavnico Naslov delavnice. Dvournna delavnica bo vključevala krajše uvodno predavanje (ime povabljenega predavatelja, strokovnjakov...) in razpravo na konkretnih primerih tipičnih govedorejskih kmetij. Na delavnici se bomo posvetili naslednjim praksam:

- praksa 1
- praksa 2
-

Delavnice bodo potekale na naslednjih lokacijah in terminih (če jih organiziramo več na določenem območju):

Datum	Ura	Lokacija
DD.MM.LLLL	ura	Lokacija 1 - natančen naslov in po potrebi opis lokacije
DD.MM.LLLL	ura	Lokacija 2 - natančen naslov in po potrebi opis lokacije
DD.MM.LLLL	ura	Lokacija 3 - natančen naslov in po potrebi opis lokacije

Navodila za prijavo in kontaktni podatki

Za udeležbo se prijavite pri kmetijskem svetovalcu. Prijavite se lahko od ponedeljka do petka med 8.00-14.00 uro na spodnje kontakte:

- kontakt 1, lokacija 1
- kontakt 2, lokacija 2
- kontakt 3, lokacija 3

Vabilo in komuniciranje dogodka

Pri pripravi vabila upoštevamo lastnosti ciljne skupine in njeno razumevanje obravnavane teme. Jasen mora biti namen usposabljanja in kaj bodo udeleženci z udeležbo pridobili. Ključno sporočilo naj bo razvidno že iz naslova. V vabilu navedemo izvajalce, saj lahko to dodatno pritegne kmete. Sledijo termin in lokacija usposabljanja ter kontaktna oseba. Najbolje je, da je to lokalni organizator, tj. kmetijski svetovalec, s katerim imajo kmetje že vzpostavljeno komunikacijo in zaupanje. Vabilo naj bo oblikovano enostavno, jasno in privlačno.

Za pridobivanje udeležencev lahko uporabimo več različnih komunikacijskih kanalov. Kot najučinkovitejša so se med kmeti izkazala osebna vabila po navadni pošti, ki jih podpremo s klici ali telefonskimi sporočili s strani kmetijskih svetovalcev. Vabilo lahko poleg tega delimo tudi preko spletnih strani, e-pošte, časopisov, družabnih omrežij, radia in lokalne televizije. Izbira komunikacijskih kanalov je zelo odvisna od naše ciljne skupine in razpoložljivega proračuna.

Primer

Kmete smo na delavnice povabili z razpošiljanjem pisnih vabil preko klasične pošte. Vabilo je sledilo standardni obliki vabila svetovalne službe, ki so ga kmetje navajeni. Vsebovalo je naslov delavnice in sporočilo, sodelujoče strokovnjake, termine in lokacije ter kontakt lokalnih kmetijskih svetovalcev, pri katerih so se lahko prijavili na delavnico. Izkazalo se je, da se je na prvo vabilo, ki so ga kmetje dobili po pošti, odzvalo relativno malo kmetov. Zato smo v drugo fazo vabljenja vključili lokalne kmetijske svetovalce, ki so kmete na delavnice povabili osebno po telefonu. Tak pristop h komuniciranju se je izkazal za uspešnejšega. Delavnic se je udeležilo 248 kmetov.

2.3 Program in izvedba

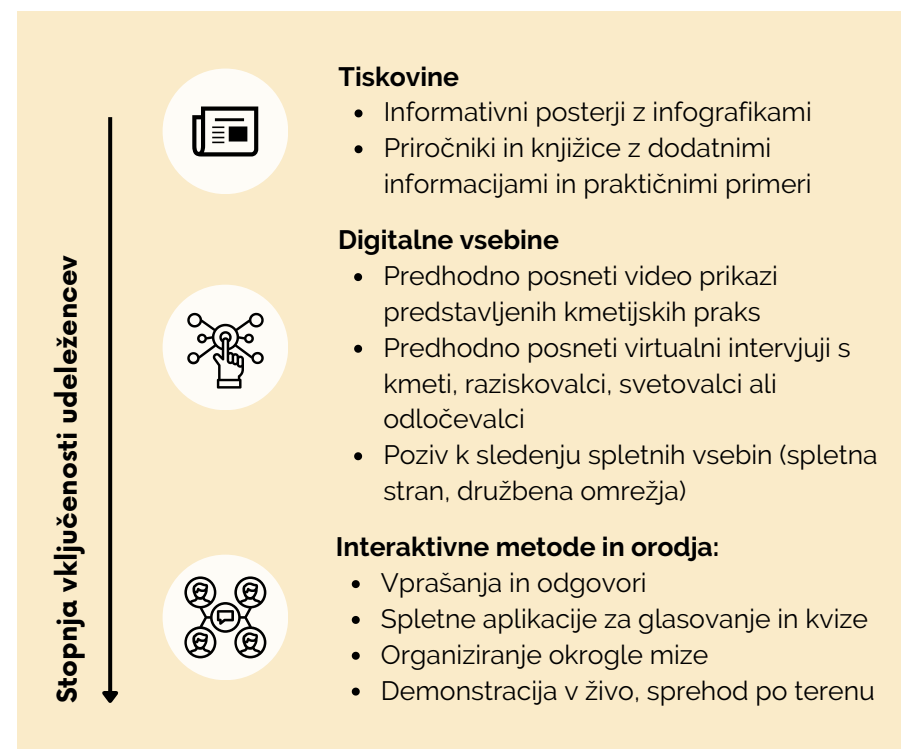
Načrt in program

Dolžino usposabljanja določa njena vsebina in metode, ki jih uporabljamo. Pri načrtovanju moramo realno oceniti, koliko vsebine lahko vključimo v načrtan časovni okvir. Z vidika udeležencev je optimalno, da program ne traja več kot 2 uri, pri čemer naj bo vsaj polovica časa namenjenega razpravi. Če so usposabljanja daljša, jih je smiselno razdeliti v krajše časovne enote (do 90 minut), med katerimi zagotovimo dovolj dolg odmor in po možnosti tudi prigrizek oziroma malico. Tovrstni neformalni elementi lahko predstavljajo pomembno priložnost za druženje in mreženje ter za ustvarjanje prijetnega in sproščenega vzdušja. Če je tematika kompleksna in obširnejša, je smiselno razmisliti o izvedbi serije zaporednih usposabljanj, ki potekajo na primer enkrat tedensko.

Ključni elementi dobrega programa usposabljanja:

- **Pozdravni nagovor** ter kratka predstavitev namena in programa.
- **Tiskano učno gradivo** za udeležence, ki povzema vsebino usposabljanja (npr. brošura ali natisnjene prosojnice).
- **Uvodna predstavitev** obravnavane teme z vključevanjem praktičnih primerov.
- **Vodena razprava** s pomočjo interaktivnih vprašanj in primerjalnih primerov kmetij.
- **Vrednotenje kakovosti usposabljanja** s strani udeležencev (npr. s pomočjo anonimne ankete).
- **Možnost za druženje** med ali po usposabljanju (pogostitev).

Tekom usposabljanja je dobrodošlo, da učno vsebino podkrepimo z uporabo različnih orodji, ki lahko prispevajo k dodatnemu motiviranju udeležencev. Orodja se razlikujejo glede na stopnjo vključenosti udeležencev ter časovni in finančni vložek, zato uporabimo primerno kombinacijo na podlagi ciljev, proračuna in časovnega okvirja usposabljanja.

Organizacija in vodenje razprave

Razprava je ključen del usposabljanj, še posebej tistih, ki temeljijo na participativnem pristopu. Spodbuja udeležence k aktivni izmenjavi znanj in iskanju skupnih izzivov, novih idej in rešitev. Naloga organizatorjev je zagotoviti preprosto, učinkovito in za vse člane prijetno sodelovanje, za kar je potrebna primerna sestava skupine in dobro usposobljen moderator.

Sestava skupine

V razpravi naj sodeluje **skupina do največ 20 kmetov**, saj tako lažje sodelujejo med seboj, navežejo neposreden stik s predavateljem oziroma moderatorjem in se temeljito seznani s predstavljenimi praksami. V manjši skupini lažje vzpostavimo zaupanje, zato pride do več interakcij in boljših končnih rezultatov. Če na usposabljanju sodeluje večje število udeležencev, jih je smiselno razdeliti v manjše skupine.

Uspešnost razprave je v veliki meri odvisna od **motiviranosti udeležencev**, kar je pogosto lažje doseči, če prihajajo iz kmetij s podobno proizvodno usmeritvijo in strukturo. Na začetku je pomembno, da ugotovimo, kakšna so njihova pričakovanja in pripravljenost za sodelovanje. Najbolje je, da jih vprašamo, kaj si obetajo od usposabljanja, saj se bodo s tem počutili slišane, hkrati pa bomo dobili uvid katerim temam posvetiti več pozornosti.

Moderator

Moderator skrbi za učinkovito komuniciranje vseh članov v skupini. Posedovati mora strokovno znanje o obravnavani tematiki, pa tudi komunikacijske in didaktične veščine. Njegova ključna naloga je spodbujanje vključenosti vseh sodelujočih in usmerjanje strukture razprave proti uporabnim rezultatom razprave. Za doseg tega dober moderator sledi naslednjim smernicam:

- **Nepristranskost.** Med moderiranjem ne vsiljuje svojega mnenja, tudi če je prepričan, da ima prav. Z objektivno razlago doseže, da udeleženci sprejmejo njegovo stališče. Nestrinjanje ne sprejema kot osebno kritiko, pač pa skuša odkriti razloge zanj.
- **Zavezanost k sodelovanju.** Ohranja pozornost sodelujočih tako, da jim dovoljuje izražanje njihovih mnenj in ne razkazuje zgolj svojega znanja. Pomembna je tudi neverbalna komunikacija in ohranjanje živahnega in sproščenega vzdušja.
- **Občutek za dinamiko razprave.** Skrbi, da razprava ne skrene z obravnavane teme. V primeru padanja koncentracije predlaga odmor. Prav tako ima občutek, kdaj je konstruktivna razprava dosegla svoj »vrh« in jo je smiselno zaključiti.
- **Prepoznavanje potreb in zmožnosti skupine.** Oceni različnost članov skupine in skladno s tem prilagodi potek in hitrost razprave. Oblikuje lahko tudi podskupine s podobnimi interesi.
- **Povzemanje ugotovitev.** Usposabljanje in razpravo vodi skladno z zastavljenimi cilji in po končani razpravi ustno povzame in tako z udeleženci preveri sklepe razprave. Dobra praksa je, da sklepe razprave zapisuje že sproti in jih po koncu usposabljanja razdeli med udeleženci.

2.4 Vrednotenje in nadaljevanje aktivnosti

Vrednotenje

Vrednotenje kakovosti je pri prenosu znanja pogosto spregledan korak, vendar je ključen za izboljšanje prihodnjih dogodkov in aktivnosti. Vrednotenje usposabljanj je namenjeno predvsem ocenjevanju uspešnosti, s katerim želimo primerjati izvedbo in učinke usposabljanja z zastavljenimi cilji. Na podlagi Krikpatrickovega modela, ki je eden od najbolj uveljavljenih in pogosto uporabljenih pristopov k merjenju uspešnosti usposabljanj, lahko učinke merimo na naslednjih ravneh:

Izvajanje vseh ravni vrednotenja seveda ni mogoče, vendar je vsaj določene ravni smiselno izvajati rutinsko, saj lahko tako pridobljene ugotovitve uporabimo pri načrtovanju in organizaciji prihodnjih usposabljanj in drugih aktivnostih prenosa znanja.

Reakcija: zadovoljstvo udeležencev z vsebino in izvedbo usposabljanja, ki ga s pomočjo vprašalnikov merimo neposredno po usposabljanjih.

Znanje: napredek (ali pomanjkanje napredka) udeležencev v znanju in veščinah. Objektivno ga lahko merimo z vprašalnikom, s katerim ocenjujemo pridobljeno znanje in veščine z nekaj vprašanji, ki so prilagojena vsebini usposabljanja in pričakovani ravni znanja. Znanje in veščine lahko primerjamo pred in po usposabljanju. Rezultate lahko primerjamo tudi s kontrolno skupino, ki se usposabljanja ni udeležila. Znanje lahko izmerimo takoj po usposabljanju ali z določenim časovnim zamikom (npr. po pošti, e-pošti ali telefonu).

Vedenje: uporaba pridobljenega znanja in veščin na kmetijah udeležencev usposabljanj, ki ga je s pomočjo intervjujev ali vprašalnikov najbolje preveriti nekaj mesecev po usposabljanju. Ker dejanskega vedenja zaradi finančnih, kadrovskih in časovnih omejitev pogosto ne moremo izmeriti na tak način, lahko to raven izmerimo tudi samo tako, da v okviru vprašalnika pri udeležencih preverimo njihovo pripravljenost (namero) za uporabo pridobljenega znanja in priporočenih praks na lastni kmetiji.

Rezultati: prispevek usposabljanj k spremembi vedenja in širše koristi usposabljanja, npr. na ekonomiko kmetij in varstvo okolja. To raven je izjemno težko izmeriti, saj je sprememba kmetijskih praks pogosto odvisna od vrste različnih dejavnikov. Za ocenjevanje rezultatov zato raziskovalci včasih uporabijo dolgoročne nadzorovane poskuse, kjer opazujejo razlike v rezultatih kmetij in vedenju posameznikov, ki so bili deležni usposabljanja, in tistimi, ki se usposabljanj niso udeležili.

Primer

Udeležence delavnic o ravnanju z živinskimi gnojili smo po koncu razprave povabili k izpolnitvi vprašalnika, ki je bil sestavljen iz petih delov. Prvi je bil namenjen ocenjevanju reakcije oziroma zadovoljstva udeležencev z delavnico. Nato smo s sklopom desetih vprašanj izbirnega tipa preverjali pridobljeno znanje med delavnico. Sledil je del o trenutnem vedenju udeležencev na področju ravnanju z živinskimi gnojili in njihovo namero za uporabljanje praks, ki so bile obravnavane na delavnici, na svoji kmetiji. Četrty del vprašalnika je vključeval stališča do predstavljenih praks in podnebnih sprememb. V zadnjem delu pa so bila vprašanja o udeležencu, kot so spol, starost in izobrazba, ter vprašanja o njegovi kmetiji.

Primer vprašanj o zadovoljstvu udeležencev z delavnico:

Današnje usposabljanje se mi je zdelo:

- kakovostno	sploh ne drži : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : povsem drži
- uporabno za mojo kmetijo	sploh ne drži : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : povsem drži
- razumljivo	sploh ne drži : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : povsem drži
- odlično organizirano	sploh ne drži : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : povsem drži
- poučno (izvedel/-a sem veliko novega)	sploh ne drži : 1 : 2 : 3 : 4 : 5 : 6 : 7 : povsem drži

Ker so nas zanimali tudi rezultati delavnic, smo hkrati izvedli tudi naključni nadzorovani poskus, v katerem smo kmete na območju razdelili v dve skupini. Kmete, ki so bili vključeni v kontrolno skupino in se delavnic niso udeležili, smo po pošti povabili k izpolnitvi enakega vprašalnika, z izjemo dela o zadovoljstvu z delavnico. Kmetje so bili povabljeni k izpolnitvi in vrnitvi vprašalnika po pošti koordinatorju delavnic. S primerjavo rezultatov med obema skupinama smo lahko ocenili vpliv participativnih delavnic na znanje, stališča in vedenje kmetov na področju ravnanja z živinskimi gnojili.

Nadaljevanje

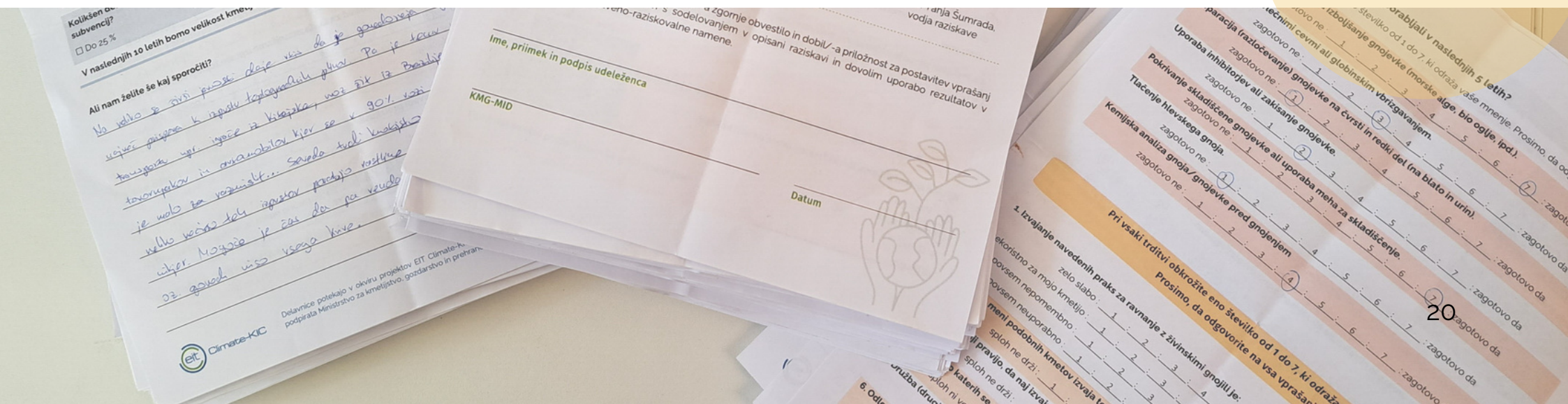
Nadaljevalne aktivnosti se nanašajo na širjenje vsebine usposabljanja. Aktivnosti lahko organiziramo tako za udeležence, kot tudi za ostale kmete in deležnike, ki na usposabljanju niso sodelovali. Ključne nadaljevalne dejavnosti:

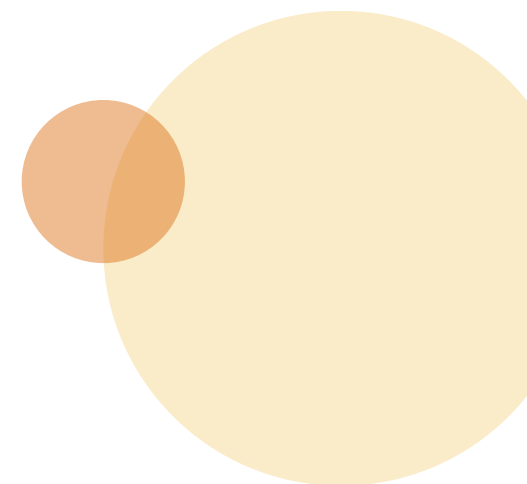
- **Priprava informativnih tiskovin** (brošura, priročnik), kjer so za udeležence na enem mestu zbrane vse ključne informacije z usposabljanj ter druge koristne povezave.
- **Zagotavljanje (skupinske) podpore** zainteresiranim kmetom, ki nameravajo izvajati predstavljene kmetijske prakse in inovacije, z delitvijo kontaktov do svetovalcev in strokovnjakov.
- **Vzpostavitev spletne platforme** za nadaljnjo komunikacijo, kot so spletni forumi in zaprte skupine na družbenih omrežjih, kjer lahko udeleženci med seboj še naprej delijo izkušnje z uporabo pridobljenega znanja ali zastavijo dodatna vprašanja.
- **Objava novice** o usposabljanju in njenih ugotovitvah v medijih in njena razširitev med ciljno skupino.

Primer

Za deljenje vsebine delavnic in njihovih ugotovitev smo po zaključku izvedbe delavnic pripravili krajši priročnik z opisom obravnavanih kmetijskih praks in primeri kmetijskih gospodarstev, kjer izvajajo te prakse. Priročnik so prejeli udeleženci delavnic in kmetje iz kontrolne skupine, ki so nam po pošti vrnili izpolnjen vprašalnik.

Priročnik za izvedbo kmetijskih usposabljanj na področju varstva narave in okolja

Avtorice besedil: Ana Novak in doc. dr. Tanja Šumrada

Oblikovanje: Ana Novak

Avtorji fotografij: Canva.com, Unsplash.com, Marija Tomšič in Ana Novak

Izdajatelj: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Ljubljana, september 2023

Priročnik je nastal v okviru projekta **EIT Climate-KIC RIS EduEx 2022** »Kmetovanje za podnebje: inovativne participativne delavnice za kmete« in **Ciljnega raziskovalnega projekta V4-2020 »Pristopi in vrednotenje uspešnosti prenosa znanja na področju varstva okolja in narave v kmetijstvu«**, ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnosti in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO

ARRS
SLOVENIAN RESEARCH AGENCY